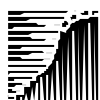

Evaluatiemethodiek voor het beleid

Bruikbaarheid en gebruik van onderzoek

Wieger Schaap
Ed van Klink

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

© 2003 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rapport EC-LNV nr. 2003/232
Ede, 2003

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2003/232 en het aantal exemplaren.

Oplage 1^e druk: 50 exemplaren
 2^e druk: 50 exemplaren

Samenstelling Wieger Schaap, Ed van Klink

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
 Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
 Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41
 Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
 Telefoon : 0318 822500
 Fax : 0318 822550
 E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

Door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wordt jaarlijks veel geïnvesteerd in onderzoek op de beleidsgebieden waarvoor het Ministerie de verantwoordelijkheid draagt. Vanuit het Ministerie worden jaarlijks indicaties afgegeven voor uit te voeren onderzoek. Tot nu toe wordt nog steeds het meeste onderzoek uitgevoerd door instituten van Wageningen Universiteit. De Directie Wetenschap en Kennisoverdracht van het Ministerie coördineert de aansturing van de onderzoeksinstituten. Vanuit deze directie is aangegeven dat er behoefte bestaat aan een mogelijkheid om de voortgang en resultaten van onderzoek dat in opdracht van het Ministerie wordt uitgevoerd te kunnen toetsen op de geschiktheid voor het beleidsterrein waarvoor het is ingezet. Het te ontwikkelen instrument moet als het ware de mogelijkheid bieden het rendement van het onderzoek voor het gebruiksdoel te beoordelen.

In dit rapport is een voorstel voor een dergelijk instrument gedaan. Aan de hand van een tweetal vragenlijsten met bij elk van de vragen vier mogelijke antwoorden is het mogelijk betrekkelijk snel een oordeel over onderzoeksprojecten en –programma's te vormen ten aanzien van de bruikbaarheid en het gebruik van de resultaten. De vragenlijsten zullen eerst gebruikt worden in een pilot. Verder zullen de mogelijkheden worden bekeken om de vragenlijsten te automatiseren, waardoor zowel het invullen ervan als de analyse van het resultaat makkelijk en snel kan plaatsvinden. Wij verwachten, dat de vragenlijsten, zoals ze in dit rapport zijn weergegeven, een bruikbaar instrument zullen vormen voor deze beoordeling.

Drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	LNV en onderzoek	7
1.2	Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording	7
1.3	Doelstelling van dit project	8
2	Literatuurstudie	13
3	Beoordeling van de <i>potentiële bruikbaarheid</i> van onderzoeksresultaten (beginnend, lopend en afgerond onderzoek)	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Vragenlijst Potentiële Bruikbaarheid	17
3.2.1	Achtergrondinformatie	17
3.2.2	Vragenlijst	18
4	Beoordeling van het <i>gebruik</i> van onderzoeksresultaten	23
4.1	Inleiding	23
4.2	Vragenlijst gebruik	23
5	De beoordeling van de scores	29
6	Een beheerprotocol voor de vragenlijsten	31
6.1	Het beheer van de vragenlijsten	31
6.2	Wie vullen de lijsten in?	32
7	Discussie	33
	Literatuur	35
	Bijlage	37

1 Inleiding

1.1 LNV en onderzoek

In de nota 'Impuls voor vernieuwing' (2000, pag. 26) uit de bestuursraad van LNV haar zorg over het daadwerkelijke gebruik in de beleidsvorming van de onderzoeksresultaten van door LNV gefinancierde onderzoeksprogramma's. De bestuursraad stelt dat dit een vraagstuk is waarin de Directie Wetenschap en Kennisoverdracht (DWK) en het Expertisecentrum LNV (EC-LNV) een centrale rol spelen en vraagt hen om eenvoudige methoden te ontwikkelen om dat gebruik vooraf én achteraf te toetsen.

Verder geeft de bestuursraad aan dat het Wageningen Universiteit en Research Centrum (Wageningen UR) van grote betekenis is voor de samenleving als geheel en als denktank en ondersteuner voor beleidsvorming van het ministerie in het bijzonder. De instandhouding van een dergelijke voorziening wordt beschouwd als een zorg. Er wordt zeer gehecht aan een goede verbinding tussen Wageningen UR en het ministerie. Er zal een programma van activiteiten worden opgesteld, die de verbindingen concreet inhoud geven en waarin waarborgen zitten voor een continu proces en vernieuwing. De sturing van het Wageningse complex gebeurt gedeels op basis van onderzoeksprogramma's. In 'Impuls voor vernieuwing' wordt aangegeven dat dit de dominante vorm dient te blijven.

1.2 Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording

In 2002 is binnen de rijksoverheid een proces op gang gekomen, dat ernaar streeft een betere, en beter controleerbare, relatie tussen investeringen en resultaten te bereiken. Dit proces staat bekend als 'Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording (VBTB)'. Er is in dit kader een regeling ingesteld, de VBTB-regeling, om de relatie tussen doelen, middelen en resultaten inzichtelijk te maken.

Binnen LNV is de Regeling Prestatiegegevens en Evaluatieonderzoek LNV (RPE) (2002) vastgesteld. Deze regeling is gebaseerd op de Comptabiliteitswet en sluit aan op het VBTB-traject. De regeling is van toepassing op beleid dat ontwikkeld wordt of ontwikkeld is ter realisatie van de in de begroting van LNV genoemde operationele beleidsdoelen. De regeling kent twee onderling samenhangende doelstellingen:

- Waarborgen van de kwaliteit van de evaluatiefunctie binnen LNV.
- Waarborgen dat de te leveren beleidsinformatie voldoet aan de voor deze informatie geldende eisen.

Bepaling 3.6 van de RPE geeft aan dat de departementale begroting en verantwoording het uitgangspunt zijn bij het inzetten van de evaluatie-instrumenten. Voor ex-post evaluatie dient de informatie die uit het gebruik van evaluatie-instrumenten voortvloeit, een beoordeling van de volgende aspecten mogelijk maken:

1. De -merites van de beleidsdoelstelling als zodanig.
2. De mate waarin de doelstellingen van beleid worden gerealiseerd (doelbereiking).

3. De mate waarin de doelstellingen van beleid worden gerealiseerd dankzij het gevoerde beleid (doeltreffendheid).
4. De vraag of de doelstellingen van beleid gerealiseerd hadden kunnen worden met de inzet van minder middelen, dan wel de vraag of er niet meer beoogde effecten verwezenlijkt hadden kunnen worden met dezelfde inzet van middelen (doelmatigheid van beleid).
5. De algemene geschiktheid en/of merites van het gekozen instrument.
6. De kosten en kwaliteit van de ontwikkeling, uitvoering, handhaving en evaluatie van het beleid (doelmatigheid van de bedrijfsvoering).
7. De inzet van programmamiddelen (zuinigheid inzet programmamiddelen, d.w.z. de gebruikte instrumenten).
8. De inzet van apparaatmiddelen (zuinigheid inzet apparaatmiddelen, d.w.z. het proces van beleidsontwikkeling).

Zoals aangegeven hebben deze aspecten betrekking op een ex-post evaluatie. Voor wat betreft de evaluatie van het instrumentonderzoek kunnen deze aspecten benaderd worden vanuit de vraag: "Is het plausibel dat het (lopend) onderzoek een bijdrage zal leveren aan de doelbereiking van het beleid". In dit rapport wordt onderzoek dan ook beoordeeld in relatie tot de inschatting van de kans dat dat onderzoek een bijdrage levert aan de realisatie van de beleidsdoelen.

1.3 Doelstelling van dit project

Een van de zaken die vanuit de VBTB-regeling duidelijk onder de aandacht staan, is het door LNV gefinancierde en vanuit beleidsdoelstellingen geïnstigeerde onderzoek. Vanuit de VBTB-regeling zullen beleidsdirecties in de toekomst jaarlijks een oordeel moeten geven over (1) de bruikbaarheid van onderzoek voor het beleid en (2) het gebruik van onderzoek door het beleid. Op dit moment ontbreekt het LNV echter aan een adequate methodiek om deze evaluaties te structureren. Het doel van dit project is dat instrumentarium te ontwikkelen.

Uit overleg met de opdrachtgever, de Directie Wetenschap en Kennisoverdracht (DVK), blijkt, dat het wenselijk wordt geacht om dit vraagstuk aan te pakken via een vragenlijst. Uitgangspunt hierbij zijn de methodologische kwaliteitseisen uit de Regeling prestatiegegevens en evaluatieonderzoek LNV. In dit rapport wordt een voorstel gedaan voor te gebruiken vragenlijsten. Naar aanleiding van de eerstvolgende Tweede Kamer-behandeling van de LNV-beleidsprestaties (mei 2003) zal worden gezien of de vragenlijsten dienen te worden aangast.

De opdracht betreft de methodiekontwikkeling voor de beoordeling van onderzoek op beleidsmatige/maatschappelijke gronden en niet op wetenschappelijke gronden. De begrippen bruikbaarheid en gebruik zijn lastig direct te meten. Er zijn vooralsnog geen eenduidige definities voor, evenmin als heldere meetbare doelstellingen met toetsbare criteria.

Bij gebrek aan heldere definities en aan toetsbare doelstellingen zal in een evaluatie gebruik gemaakt moeten worden van een indirecte benadering. Door heldere definities te ontwikkelen en door uit te gaan van een procesmatig denkmodel en daarin systematisch die factoren te benoemen die de kans vergroten op een bruikbaar onderzoeksresultaat, of het gebruik daarvan, kan inzicht worden verkregen in de mate van bruikbaarheid en gebruik. Bovendien worden hiermee bruikbaarheid en gebruik beter bespreekbaar tussen belanghebbenden en daardoor beter beheersbaar.

Op deze manier kan eerst inzicht worden verkregen in de mate van bruikbaarheid en mate van gebruik van onderzoek door beleid. Vervolgens kan worden gezien in hoeverre het wenselijk is om, via een procesanalyse van de huidige situatie, mogelijke knelpunten te identificeren.

Om inzicht te verkrijgen in de mate van bruikbaarheid en de mate van gebruik, wordt de probleemstelling in drie, onderling samenhangende, delen opgesplitst (Figuur 1):

1. *Bruikbaarheid van onderzoek*
De kans dat een project bruikbare resultaten zal gaan opleveren wordt beïnvloedt door processen die zich in de *onderzoekscyclus* (Figuur 2) afspelen. Het gaat hier om beginnend, lopend en afgerond onderzoek.
2. *Gebruik van onderzoek*
De kans dat onderzoeksresultaten worden gebruikt in het beleid wordt beïnvloedt door processen die zich afspelen in de *onderzoekscyclus*, in de *beleidscyclus* (Figuur 3) en in hun onderlinge afstemming (Figuur 1)
3. *Doorwerking van onderzoek*
De mate van doorwerking van onderzoeksresultaten en beleid waarbij gebruik is gemaakt van deze resultaten wordt beïnvloedt door processen die zich afspelen in de *onderzoekscyclus*, de *beleidscyclus*, in de 'doorwerkingscyclus' en in hun onderlinge afstemming (Figuur 1).

Het project is in drie fasen opgedeeld:

- Fase 1: bruikbaarheid en gebruik: in deze fase is een evaluatiemethode ontwikkeld die, rekening houdend met de beleidscyclus, zicht geeft op:
 1. de *bruikbaarheid* van onderzoeksresultaten voor het beleid
 2. het *gebruik* van onderzoeksresultaten door het beleid

De methodiek moet onder meer een **communicatiemiddel** zijn voor onderzoekers, beleidsmedewerkers en andere gebruikers. De systematiek moet zicht geven op cruciale succesfactoren waardoor bruikbaarheid en gebruik bespreekbaar worden gemaakt, en daardoor beter beheersbaar. Tevens moet in de methodiek het begrip '**bruikbaarheid**' geoperationaliseerd worden. DWK geeft aan dat kennisproducten kunnen worden gebruikt voor verschillende doeleinden: waarschuwing, legitimering, conceptueel gebruik, instrumenteel gebruik en als bewijs. Ook het begrip '**gebruik**' moet geoperationaliseerd worden. Aan de methodiek wordt de eis gesteld dat het op verschillende **abstractieniveaus** kan werken: de methodiek moet gebruikt kunnen worden voor beoordeling van een **project**, maar ook van een **programma**. Tevens moet de methodiek gebruikt kunnen worden voor een **verscheidenheid aan soorten onderzoek**.

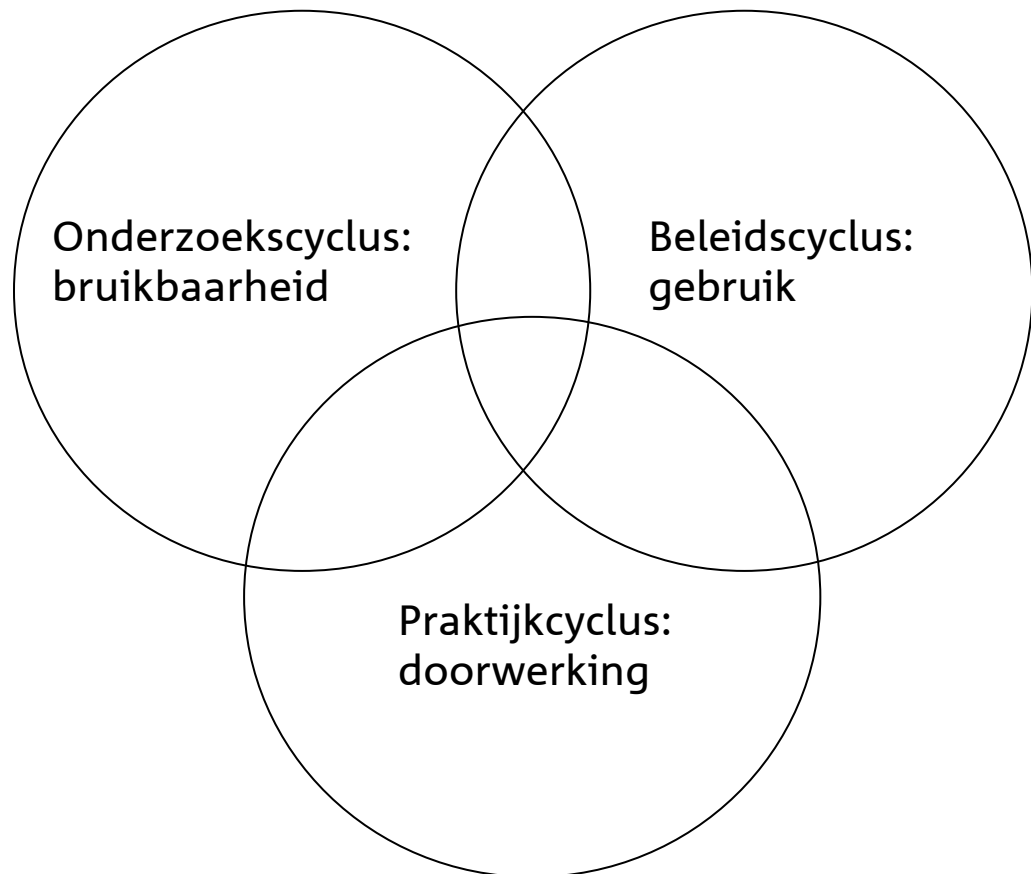
De methodiek moet aansluiten op het proces van **vraagarticulatie** zoals dat door DWK in gang is gezet. Immers, om een aantal vragen op het gebied van gebruik en bruikbaarheid te kunnen stellen, moet wel bekend zijn of in de vraagarticulatie voldoende is duidelijk geworden wat de bedoeling van het project of programma is geweest.

Tenslotte moet de informatie die verkregen wordt met het toepassen van de methodiek voldoen aan de **kwaliteitscriteria** van de 'Regeling Prestatiegegevens en Evaluatieonderzoek LNV'. Ook moet de methodiek **eenvoudig** en snel te hanteren zijn.

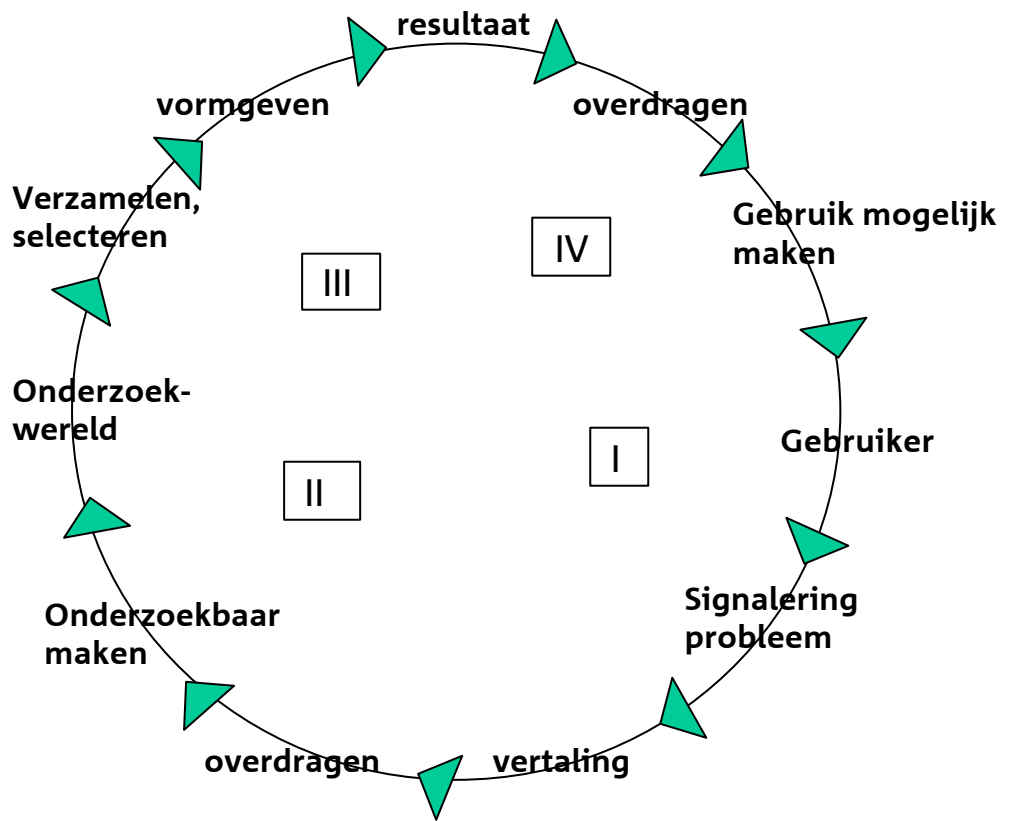
- Fase 2: pilotstudie: Om inzicht te krijgen in de bruikbaarheid en het gebruik van onderzoeksresultaten in het beleid worden, op basis van de in fase 1 ontwikkelde methodieken, steekproefsgewijs een aantal pilotstudies uitgevoerd.
- Fase 3: doorwerking: Gedurende de uitvoering en bij afronding van dit project zal met de opdrachtgever worden bezien of het project een vervolg krijgt met een methodiekontwikkeling voor het inzichtelijk maken van de *doorwerking* van de onderzoeksresultaten en het beleid waarbij gebruik is gemaakt van die resultaten.

Dit rapport geeft het resultaat weer van de eerste fase van het project. In de volgende hoofdstukken is aandacht gegeven aan:

- Een literatuuroverzicht over beoordeling van onderzoek voor beleid (hoofdstuk 2).
- Bruikbaarheid (hoofdstuk 3).
- Gebruik (hoofdstuk 4).
- Beoordelingscriteria (hoofdstuk 5).
- Beheersprotocol (hoofdstuk 6).
- Een korte discussie (hoofdstuk 7).

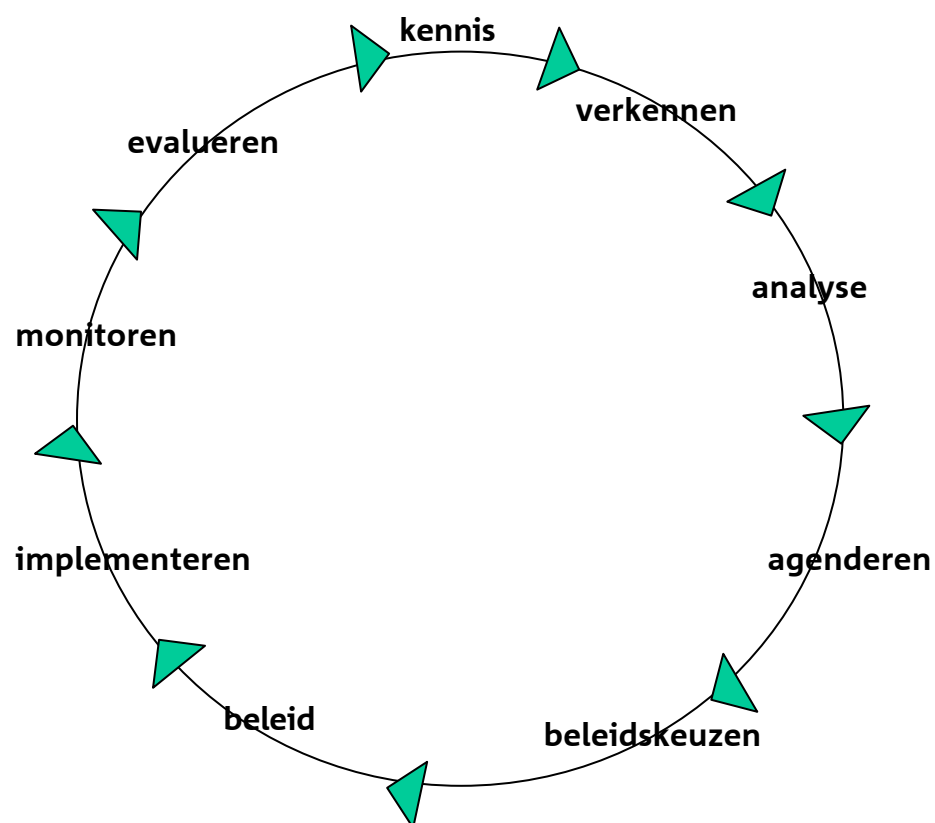
Figuur 1. De onderlinge samenhang van de drie cycli. Bruikbaarheid krijgt vorm in de onderzoekscyclus, gebruik in de beleidscyclus en doorwerking in de praktijkcyclus.

Vier fasen:

- I. probleemsignalering
- II. onderzoekbaar maken
- III. onderzoek
- IV. gerichtheid op gebruik (nazorg)

Figuur 2. Koppelingsmodel gericht op het gebruik van onderzoeksresultaten en de invloed van belanghebbenden op het onderzoeksprogramma (naar Havelock, R.G. 1974). De processen die zich afspelen in de onderzoekszyclus beïnvloeden de bruikbaarheid, en dus het gebruik, van onderzoek.

Figuur 3. De LNV beleidscyclus. De processen die zich afspelen in de beleidscyclus beïnvloeden het gebruik van onderzoek.

2 Literatuurstudie

Bij het samenstellen van de vragenlijsten is uitgegaan van de onderzoekscyclus en de beleidscyclus. Door deze cycli stapsgewijs te doorlopen zijn de belangrijkste aspecten met betrekking tot bruikbaarheid en gebruik geïnventariseerd. Aan ieder van deze aspecten is een evaluatievraag gekoppeld die inzicht geeft in de (mogelijke) bijdrage van dat aspect aan bruikbaarheid en/of gebruik van onderzoeksresultaten. Daarnaast zijn vragen ontwikkeld op basis van bevindingen uit ander studies over dit onderwerp. De belangrijkste worden hier op een rijtje gezet.

Van Oijen et al (1984) concluderen aan de hand van een evaluatie van een groot aantal onderzoeksprojecten dat:

de mate van gebruik van onderzoeksresultaten een positieve samenhang vertoont met:

- de factor rationaliteit van onderzoek,
- de factor informatiebehoefte bij het beleid,
- de duidelijkheid van de beleidsvraag,
- de continuïteit van de contractrelatie,
- de intensiteit van de communicatie,
- de ervarenheid van de onderzoekers alsmede hun kundigheid met betrekking tot beleidsonderzoek.

de mate van gebruik van onderzoeksresultaten nauwelijks of geen samenhang vertoont met:

- de vorm van de samenwerking,
- het beleidsinzicht bij de onderzoekers,
- de duur van de projecten,
- de complexiteit van de onderzoeksstrategie,
- de technische kwaliteit van de projecten (m.u.v. enkele kwalitatief laag aangeslagen projecten, die mede daardoor niet werden gebruikt).

Van Ooijen et al (1984) wijzen erop dat deze conclusies betrekking hebben op globale samenhangen, die slechts geschikt zijn om algemene uitspraken over de relatie onderzoek en beleid te weerspreken of ondersteunen. Ze gelden het meest in de minder gecompliceerde situaties.

Glaser et al (1974) geven een opsomming van gebruikscriteria die van belang zijn voor potentiële gebruikers: geloofwaardig, waarneembaar, relevantie, relatief voordeel, eenvoud, verenigbaarheid en implementatie (zie bijlage 1). Daarnaast geven Glaser et al (1974) een overzicht van aspecten die van belang zijn bij het beoordelen van een onderzoeksvoorstel.

Weis (2001) besteedt aandacht aan de sociaal maatschappelijk aspecten van het gebruik van onderzoek door het beleid. Vanuit het onderzoek ziet zij ten opzichte van het beleid vier struikelblokken die overwonnen dienen te worden (de vier i's):

- Interesse (van ambtenaren, bedrijven andere betrokkenen).
- Ideologieën (de heersende waarden en normen).
- Informatie (beleidsmakers worden geconfronteerd met veel, vaak met elkaar concurrerende, informatiebronnen).
- Institutioneel kader (overheidsinstellingen hebben een geschiedenis, een cultuur, regels, routines, een budget).

Deze vier hindernissen zijn onderling afhankelijk en versterken elkaar. Al gebruiken beleidsmakers onderzoek vaak niet direct, door onderzoek kunnen ze kwesties gaan heroverwegen of ze anders gaan definiëren. Daarbij dient bedacht te worden dat onderzoek maar een van de factoren is die het beleid beïnvloedt. Weis (2001) stelt dat disseminatie van onderzoeksresultaten noodzakelijk is, maar niet voldoende. Veel onderzoekers hebben nauwelijks tijd voor de verspreiding van onderzoeksresultaten, laat staan voor communicatie. En daar gaat het juist om, in alle mogelijke vormen. Vooral persoonlijke communicatie (*face-to-face*) en het creëren van vertrouwensrelaties met de beleidswereld zijn van belang. Dit is conform de bevindingen van Van Ooijen et al (1984). Vaak zal een workshop over onderzoeksresultaten meer invloed hebben, dan een dik rapport.

De Groot et al. (2002) werken aan een onderzoek naar de doorwerking van kennis in beleidsprocessen. Door middel van interviews is gekeken naar de sterke en zwakke punten van de doorwerking van onderzoek voor een drietal projecten. In het onderzoek wordt onder meer geconcludeerd, dat er gedurende de looptijd van een onderzoek veelal relatief weinig contact is met de opdrachtgever, de beleidsdirecties van LNV. Er is ook onvoldoende afstemming van de resultaten van het onderzoek met de beleidsagenda. Verschillen hebben onder meer te maken met de interesse die er vanuit de beleidsdirecties voor het onderzoek is, met de mate waarin er (informeel) contact plaatsvindt, en in hoeverre er een goede vraagarticulatie aan het project is voorafgegaan en er van te voren over doorwerking of implementatie is nagedacht. Ook wordt geconstateerd dat doorwerking van kennis vaak afhankelijk is van personen. Bij (toch regelmatig voorkomende) personeelwisselingen levert dat risico's voor de voortgang op.

K+V organisatie adviesbureau (2001) heeft voor het Ministerie van VROM een doorlichting uitgevoerd naar het gebruik van onderzoek in beleid. Men heeft door middel van vragenlijsten afgenomen bij beleidsmedewerkers van het Directoraat Generaal voor Milieubeheer een indruk gekregen van de mate waarin resultaten zijn gebruikt in beleid. K+V onderscheidt diverse typen beleidsgerelateerd onderzoek:

- Beleidsverkennend onderzoek.
- Onderzoek voor instrumentontwikkeling.
- Onderzoek naar vormgeving van instrumenten.
- Implementatie/demonstratieonderzoek.
- Evaluerend onderzoek.
- Monitoringsonderzoek.

Voor elk van de typen onderzoek was een vragenlijst beschikbaar, waarop de ondervraagden konden aangeven of er sprake was van gebruik, beperkt gebruik of geen gebruik. Aan de hand van de resultaten was men in staat statistische verbanden aan te tonen tussen het samenvattend oordeel over de mate van gebruik van onderzoek in beleid en uitspraken van respondenten over de mate waarin verschillende vormen van gebruik zich hebben voorgedaan. Voor de verschillende typen onderzoek waren de statistisch "harde" kwalificaties verschillend. Een aantal voorbeelden:

- Bij beleidsverkennend onderzoek was een brede verspreiding van het onderzoeksrapport buiten DGM relevant, evenals het feit dat onderzoek tot discussie binnen de directie heeft geleid, of geleid heeft tot vervolgonderzoek.
- Bij instrumentonderzoek (juridisch instrumentarium) bleek significant dat de onderzoeksresultaten herkenbaar zijn in de tekst van de regelgeving.

Voor de vragenlijsten die in dit rapport voor de beoordeling van het **gebruik** van LNV-onderzoek zijn opgesteld, is het voorbeeld van K+V onder meer gebruikt.

Overbeek (1999) heeft een evaluatiestudie uitgevoerd van het DLO-onderzoeksprogramma 248: Economische aspecten van de ontwikkeling van het landelijk gebied. De auteur komt tot de volgende aanbevelingen:

- Terugkoppeling vanuit de begeleidingscommissie van de onderzoeksvraag naar de betrokken beleidsmedewerker(s) en onderzoeker(s).
- Indeling van onderzoek naar instrumenten en informatie:
 - relatie tot de beleidscyclus,

- gewenste betrokkenheid van beleidsmedewerkers.
- Zorg dat onderzoek meer stuurinformatie oplevert dat aangrijpingspunten biedt voor beleid. Daarvoor kunnen beleidsvragen duidelijker worden gekoppeld aan relevante fase(n) in de beleidscyclus. Dit biedt inzicht in de behoefte aan operationeel dan wel strategisch onderzoek.
- Beleidsdirectie zouden hun behoefte aan strategische gerichte informatie sterker kunnen articuleren bij het schrijven van nota's en structuurvisies. Onderzoekers kunnen hierbij ondersteunen.
- Realisatie van bruikbare resultaten vraagt een actief communicatieproces van onderzoekers.

Cox et al (2001) hebben een evaluatiestudie uitgevoerd van het DLO-programma 314: Mens en draagvlak Groene Ruimte. De auteurs concluderen dat de mate van doorwerking van onderzoeksresultaten in het beleid afhangt van een viertal essentiële factoren:

- Het directe contact tussen **onderzoeker en beleidsmedewerker**.
- De basis voor doorwerking begint al bij de start van een onderzoeksproject. Als de onderzoeker en de beleidsmedewerker gezamenlijk tot een (aangescherpte) onderzoeksvraag komen vergroot dat de kans op doorwerking aanzienlijk.
- De wijze van presentatie van het onderzoek.
- Doorwerking ontstaat vooral door een **combinatie van kennisproducten**: samenvattingen, artikelen, presentaties en persoonlijke gesprekken. Rapporten zijn **niet** het belangrijkste kennisproduct voor doorwerking.
- **Brede doorwerking**, dat wil zeggen doorwerking naar verschillende overheden, organisaties en beleidsprocessen, vergroot het effect van het onderzoek.
- Een grotere **adviesrol** voor onderzoekers.

Wamelink en Spaapen (1999) hebben een methodiek ontwikkeld met als doel het evalueren van de maatschappelijke waarde van universitair onderzoek. Zij maken daarbij gebruik van een vragenlijst met daarin de volgende punten:

- De onderzoeksmissie van het programma.
- Rol/functie van degen die de vragenlijst invult.
- Interactie mechanismen die worden gebruikt om met de onderzoeksgroep te communiceren.
- Specifieke (onderzoeks)methoden om gebruikers te betrekken.
- Typen van gebruik: welke onderzoeksoutput wordt gebruikt en op welke manier.
- Oordeel over de interactie met het onderzoeksprogramma.

De voor dit project meest relevante en meest belangrijke bevindingen uit de literatuur zijn opgenomen in de vragenlijsten. Het is duidelijk dat een groot aantal factoren de bruikbaarheid en het gebruik van onderzoeksresultaten beïnvloeden. De rode draad die door al deze evaluatieonderzoeken heenloopt is het cruciale belang van communicatie tussen de direct betrokkenen: beleidsmedewerker, onderzoeker, gebruiker. Het gaat daarbij vooral om de **intensiteit van de communicatie** in alle fasen van het onderzoeksproces (en het beleidsproces) en minder om de vorm van de communicatie.

De STW (2002) hanteert een systematiek voor de beoordeling van de utilisatie van onderzoek dat met financiering van de Stichting is uitgevoerd. De systematiek, het BPI-systeem, beoordeelt het resultaat door een classificatie aan te brengen in 4 categorieën, 0 als het project is mislukt, A, B en C als er in toenemende mate een bruikbaar resultaat is opgeleverd, voor de drie onderdelen Betrokkenheid van gebruikers bij de ontwikkeling (B), Product (P), Inkomsten(I). Het BPI-systeem kan de kwaliteitsbeoordeling van projecten in een 4x4x4 matrix uitdrukken. Er worden drie vragen gesteld waarop elk 4 antwoorden mogelijk zijn: een project kan in één van 64 (4³) verschillende klassen terechtkomen.

Bij STW gaat het om de ontwikkeling van een technisch product, maar een product (resultaat) dat toepasbaar is om een beleidsdoel te ondersteunen of te bereiken, zou in principe op een vergelijkbare wijze moeten kunnen worden beoordeeld.

Onderstaande vragenlijst is ongeveer volgens dezelfde systematiek opgebouwd, zij het, uiteraard, dat de gestelde vragen specifiek zijn voor het doel van de beoordeling.

Opvallend aan het BPI-systeem is, dat het maar tot op zekere hoogte een waardeoordeel inhoudt. Het classificeert onderzoeksresultaten, maar die classificatie dient altijd in samenhang te worden gezien met het doel dat met het onderzoek bereikt moest worden. Het zal duidelijk zijn dat een 000 beoordeling slecht is. Op alle punten is het project dan mislukt. Maar een project kan in bepaalde gevallen best laag scoren op het punt inkomsten, terwijl het wel een zeer waardevol product oplevert, dat bijvoorbeeld de basis vormt voor ander onderzoek, maar dat zelf geen directe inkomsten genereert. Het is goed denkbaar, dat in een gebruiksbeoordeling van onderzoek dat ten behoeve van beleid wordt gedaan, soms een vergelijkbaar effect zal voorkomen.

De kracht van het BPI-systeem is, dat er slechts drie vragen worden gesteld. De resultaten kunnen in een driedimensionaal beeld worden uitgedrukt. Elke extra vraag voegt een dimensie toe, waardoor het overall beeld van het resultaat moeilijker zichtbaar wordt.

3 Beoordeling van de *potentiële bruikbaarheid* van onderzoeksresultaten (beginnend, lopend en afgerond onderzoek)

3.1 Inleiding

Bij het opzetten van onderstaande vragenlijst is uitgegaan van de vier fasen die in de onderzoekscyclus te onderscheiden zijn: (1) probleemsignalering, (2) onderzoekbaar maken van het probleem, (3) het onderzoek en (4) gerichtheid op het gebruik van resultaten (nazorg).

De vragen zijn gericht op de inhoud van het onderzoeksproject. Daarnaast zijn er een aantal vragen opgenomen die betrekking hebben op het proces rondom het project. De vragen zijn gerelateerd aan de onderzoekscyclus met een doorkijk naar de beleidscyclus voor het beoogd gebruik en de praktijkcyclus voor de beoogde doorwerking.

3.2 Vragenlijst Potentiële Bruikbaarheid

3.2.1 Achtergrondinformatie

Het is de bedoeling dat bij de vragenlijst achtergrondinformatie wordt opgenomen, zodat een korte schets van het beleid en het onderzoek wordt weergegeven:

Het beleid

- VBTB begrotingsartikel.
- Beleidsthema.
- Fase van beleidscyclus.
- Beleidsdoel.
- Beleidsvraag/praktijkvraag.
- Kennisvraag.
- Opdrachtgever.
- Gedelegeerd opdrachtgever.
- Beleidsmedewerker.

Het onderzoek

- Onderzoeksproject:
- Instituut:
- Projectleider:
- Onderzoeker(s):
- (De doelgroep):

3.2.2 Vragenlijst

Fase 1: Probleemsignalering

Onderzoekscyclus

1. Zijn de volgende onderdelen helder en eenduidig geformuleerd EN is hun onderlinge samenhang duidelijk: - Analyse van het beleidsprobleem - Beleidsprobleem - Kennisvraag - Kennisleemte - Onderzoeksvraag	0	Niet al deze onderdelen zijn helder en eenduidig beschreven en de onderlinge samenhang ontbreekt
	1	Alle onderdelen zijn op zich helder en eenduidig beschreven, maar de onderlinge samenhang ontbreekt
	2	De onderdelen zijn helder en eenduidig beschreven en de samenhang is helder
	3	De onderdelen zijn helder en eenduidig beschreven, de samenhang is helder, en bovendien is de uiteenzetting sturend voor het onderzoek
2. Is het duidelijk in welke fase van de beleidscyclus en waarvoor de resultaten gebruikt zullen worden, bijvoorbeeld: - conceptueel gebruik (direct of indirect), - instrumenteel gebruik (direct of indirect), - waarschuwing, - legitimering, bewijs, onderbouwing, - normering, etc	0	Het is volkomen onduidelijk waarvoor de resultaten gebruikt zullen worden
	1	Het is tot op zekere hoogte duidelijk waarvoor de resultaten gebruikt zullen worden
	2	Het is duidelijk waarvoor de resultaten gebruikt zullen worden
	3	Het is ondubbelzinnig duidelijk en helder waarvoor de resultaten gebruikt zullen worden

Fase 2: Onderzoekbaar maken

Projectbeschrijving

3. Geeft de onderzoeksvraag de kern weer van de beleidsvraag, de kennisvraag en de kennisleemte	0	De onderzoeksvraag geeft niet de kern weer van beleidsvraag, kennisvraag en kennisleemte
	1	De onderzoeksvraag geeft de kern matig weer
	2	De onderzoeksvraag geeft de kern voldoende weer
	3	De onderzoeksvraag geeft de kern zeer helder en duidelijk weer
4. Is de onderzoekopzet de juiste voor de geformuleerde onderzoeksvraag	0	De onderzoekopzet sluit niet aan bij de onderzoeksvraag
	1	De onderzoekopzet sluit enigszins aan bij de vraag
	2	De onderzoekopzet sluit voldoende aan bij de vraag
	3	De onderzoekopzet sluit uitstekend aan bij de vraag
5. Is het kennisproduct benoemd en is er sprake van een combinatie van producten: - een combinatie van kennisproducten vergroot de kans op gebruik van onderzoeksresultaten - presentaties zijn van wezenlijk belang	0	Het kennisproduct is niet benoemd
	1	Het kennisproduct is aangegeven
	2	Het kennisproduct is voldoende beschreven en er is een mix van producten
	3	Het kennisproduct is zeer duidelijk aangegeven en er is een goede mix van producten

Mate van bruikbaarheid gekarakteriseerd aan de volgende aan het onderzoek gerelateerde begrippen:

6. Is het onderzoek geloofwaardig - Degelijkheid van het onderzoek - Heeft het project steun van mensen met aanzien, gezag, of invloed	0	Het onderzoek is niet geloofwaardig
	1	Het onderzoek lijkt redelijk degelijk en zal matige steun van relevante personen genieten
	2	Het onderzoek is voldoende degelijk en zal voldoende steun van relevante personen krijgen
	3	Het onderzoek is zeer degelijk en wordt zeer aanbevolen door personen met gezag
7. Is er een relatief voordeel te verwachten t.o.v. de huidige situatie/praktijk: - Wegen de verbeteringen op tegen de hindernissen die overwonnen moeten worden om de veranderingen door te voeren?	0	Het onderzoek veronderstelt volkomen onrealistische aanpassingsmogelijkheden
	1	De voorgestelde verbeteringen wegen enigszins op tegen de te nemen hindernissen
	2	De voorgestelde verbeteringen wegen voldoende op tegen de te nemen hindernissen
	3	De voorgestelde verbeteringen zijn van dien aard, dat de te nemen hindernissen daarbij in het niet vallen
8. Is het resultaat eenvoudig te begrijpen en toe te passen. Ook in relatie tot de mogelijke problemen bij de operationalisatie.	0	Het resultaat is niet te begrijpen
	1	Het resultaat is redelijk te begrijpen, maar er is een slag nodig om het operationeel te krijgen
	2	Het resultaat is voldoende te begrijpen
	3	Het resultaat is volledig en zeer eenvoudig operationeel te maken
9. Is het resultaat verenigbaar met waarden en normen en procedures van de potentiële gebruikers?	0	Het onderzoek sluit niet aan bij de waarde, normen en procedures van potentiële gebruikers
	1	Het onderzoek sluit matig aan
	2	Het onderzoek sluit voldoende aan
	3	Het onderzoek sluit volledig bij de waarden, normen en procedures aan en heeft daar expliciet rekening mee gehouden

Fase 3: Onderzoek

Geschiktheid van de onderzoekers

10. Hoe ervaren zijn de onderzoekers en hoe is hun kundigheid met betrekking tot beleidsonderzoek (c.q. praktijkonderzoek)?	0	De onderzoekers hebben geen ervaring en kundigheid met betrekking tot het gevraagde onderzoek
	1	De onderzoekers zijn redelijk ervaren en hebben enige kundigheid ten aanzien van beleidsonderzoek
	2	De onderzoekers zijn voldoende ervaren en hebben voldoende kundigheid
	3	De onderzoekers zijn zeer ervaren en hebben een grote mate van kundigheid

Planning van het gebruik en doorwerking

<p>11. Bruikbaarheid hangt positief samen met de intensiteit van de communicatie tussen de opdrachtgever en de onderzoeker, in alle fasen van het proces: in hoeverre vindt communicatie plaats? Is er een communicatieplan voor dit project/programma:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gericht op de doelgroep - gericht op het beoogde gebruik en doorwerking van de resultaten 	0	Er is geen communicatie en een communicatieplan ontbreekt
	1	Er is een communicatieplan, maar het sluit maar matig aan bij beoogd gebruik, de beoogde doelgroep of de beoogde gebruiker, of er is alleen communicatie bij aanvang van het project
	2	Er is een voldoende ontwikkeld communicatieplan of er is communicatie bij aanvang van het project en daarna op ad hoc basis
	3	Er is een uitstekend communicatieplan, waarin met elk gebruik, elke doelgroep en gebruiker, en elke omstandigheid rekening is gehouden en er wordt in iedere fase gecommuniceerd
<p>12. In welke mate zijn de beoogde gebruikers betrokken bij het project? De beoogde gebruiker kan zijn de opdrachtgever zelf, een andere beleidsmedewerker of derden.</p>	0	De beoogde gebruikers zijn niet betrokken bij het project
	1	De beoogde gebruikers zijn beperkt, op ad hoc basis betrokken bij het project
	2	De beoogde gebruikers zijn regelmatig betrokken bij het project
	3	De beoogde gebruikers zijn regelmatig betrokken bij het project en zij sturen mede het project aan

Begeleiding van het onderzoek

<p>13. Is de begeleidingscommissie evenwichtig samengesteld: opdrachtgever, opdrachtnemer, onafhankelijke deskundigen, potentiële gebruikers?</p>	0	De begeleidingscommissie is niet evenwichtig samengesteld
	1	De meeste relevante actoren zijn wel in de begeleidingscommissie vertegenwoordigd
	2	Alle primair relevante actoren zijn in de begeleidingscommissie vertegenwoordigd
	3	Naast alle primair relevante actoren zijn ook personen met specifiek inzetbare extra kennis gevraagd in de begeleidingscommissie
<p>14. Functioneert de begeleidingscommissie naar behoren?</p>	0	De begeleidingscommissie functioneert niet
	1	De begeleidingscommissie functioneert matig
	2	De begeleidingscommissie functioneert voldoende
	3	De begeleidingscommissie functioneert uitstekend, draagt zelfs buiten de vergaderingen om desgevraagd actief bij aan het bereiken van het resultaat

Een aanvullende vraag voor lopend onderzoek (met name meerjarig onderzoek)

a. Beleid

15. Is het beleid en/of de prioriteit bijgesteld en sluit het onderzoek nog goed aan?	0	Het beleid is volledig bijgesteld en het onderzoek past niet meer
	1	Het beleid is bijgesteld en het onderzoek past nog enigszins
	2	Het beleid is enigszins bijgesteld maar het onderzoek is nog redelijk passend
	3	Het beleid is niet bijgesteld en het onderzoek past nog volledig bij het beleid
16. Is de (nieuwe) beleidsmedewerker (nog) geïnteresseerd?	0	De beleidsmedewerker is helemaal niet meer geïnteresseerd
	1	De beleidsmedewerker is minder geïnteresseerd dan eerst
	2	De beleidsmedewerker is nog steeds geïnteresseerd
	3	De beleidsmedewerker is in toenemende mate geïnteresseerd.

c. Gebruikers

17. Leeft het probleem nog bij de oorspronkelijke probleemhebber en/of is er een andere oplossing gevonden?	0	Het probleem leeft niet meer, c.q. er is een afdoende oplossing in een totaal andere richting gevonden
	1	Er is een andere oplossing, en het onderzoek kan nog een kleine bijdrage leveren
	2	Er lijken meer oplossingsmogelijkheden te zijn, maar het onderzoek vertegenwoordigt nog steeds een belangrijke daarvan
	3	Het onderzoek levert nog steeds de enig denkbare oplossing

b. Onderzoek

18. Zijn er aan de kant van het onderzoek institutionele of persoonlijke wijzigingen die het onderzoek negatief kunnen beïnvloeden?	0	Er zijn dusdanige wijzigingen dat het onderzoek feitelijk onmogelijk wordt
	1	Er zijn wijzigingen die het onderzoek enigszins kunnen beïnvloeden
	2	Er zijn wijzigingen maar die beïnvloeden het onderzoek niet
	3	Er zijn geen noemenswaardige wijzigingen
19. Zijn de tussentijdse resultaten bemoedigend?	0	De tussentijdse resultaten zijn niet bemoedigend
	1	De tussentijdse resultaten zijn niet helemaal zoals verwacht
	2	De tussentijdse resultaten geven een goede indruk
	3	De tussentijdse resultaten zijn aanmerkelijk beter dan verwacht

4 Beoordeling van het *gebruik* van onderzoeksresultaten

4.1 Inleiding

Ook voor de beoordeling van het gebruik van onderzoeksresultaten is een overzicht van de achtergronden van het onderzoeksprogramma, zoals aangegeven bij de beoordeling van de bruikbaarheid noodzakelijk. Immers, om een goede beoordeling van het gebruik mogelijk te maken, is wel van belang goed omschreven te hebben, welk oorspronkelijk gebruik voor het uitgevoerde onderzoek voorzien werd. Het gebruik van onderzoek kan, afhankelijk van de intentie waarmee het onderzoek is gestart en de fase in de beleidscyclus in het kader waarvan het onderzoek is uitgevoerd, sterk variëren. In een aantal gevallen is onderzoek verricht om maatregelen te ondersteunen. In die gevallen zal het vaak om het ontwikkelen van direct inzetbaar instrumentarium gaan. Aan de andere kant van het spectrum kan onderzoek nodig zijn om een beleidsonderwerp in een vroeg stadium te onderbouwen. Onderzoek kan ook dienen als funderend voor directer in het beleidsonderwerp toepasbaar onderzoek. In al deze gevallen is er gebruik van het resultaat in beleidskaders. Het is dus uitermate belangrijk om eerst goed gedefinieerd te hebben welk beleidsonderwerp het betreft, in welke beleidsfase het beleid rondom dit onderwerp zich bevindt en welke rol het onderzoek rondom dit beleidsonderwerp in die fase precies speelt. In principe is het overzicht van achtergrondinformatie zoals opgesteld bij bruikbaarheid daarbij goed bruikbaar.

Zeker dient vastgesteld te worden:

- Wie het resultaat moet gaan gebruiken, wie is de klant:
- Voor welke beleidscyclus is het onderzoeksresultaat bestemd:
- Voor welke fase in de cyclus is het resultaat bedoeld:
- Op welke manier zou het gebruik van het resultaat moeten plaatsvinden:

4.2 Vragenlijst gebruik

De vragenlijst bevat in de eerste plaats vragen die bij elk type onderzoek kunnen worden gesteld. Daarnaast kan het zo zijn, dat voor specifieke typen onderzoek (vb.: beleidsverkenning onderzoek, instrumentontwikkeling, onderzoek naar vormgeving van instrumenten en normering, implementerend onderzoek, evaluerend onderzoek, monitoringsonderzoek) meer specifiek gerichte vragen gesteld zouden kunnen worden. In dit concept zijn ook van dit laatste enkele voorbeelden meegenomen. Het is de vraag of het wenselijk is. Immers, de werkbaarheid van het instrument is gebaat bij een zo eenvoudig mogelijke vragenlijst.

1. Zijn gebruikers bij de ontwikkeling van het resultaat betrokken geweest?	0	Er is geen betrokkenheid geweest van gebruikers van het resultaat
	1	Gebruikers zijn er enigszins bij betrokken geweest, bijvoorbeeld via begeleidingsgroepen
	2	Gebruikers participeren actief in het onderzoek, maar leveren een kleine bijdrage
	3	Gebruikers participeren actief en uitgebreid in het onderzoek
2. Sluit het resultaat aan bij de beleidscyclus waar het oorspronkelijk voor bedoeld was	0	Het resultaat sluit niet aan bij de beleidscyclus of er is geen resultaat
	1	Het resultaat sluit minimaal aan bij de beleidscyclus, maar de aansluiting is niet duidelijk
	2	Het resultaat sluit aan bij de beleidscyclus
	3	Het resultaat sluit volledig aan bij de beleidscyclus en levert zelfs nog meer op
3. Sluit het resultaat nog steeds aan bij de behoefte vanuit het beleid die bij de start en gedurende de looptijd van het project is geformuleerd?	0	Het resultaat sluit helemaal niet aan op de geformuleerde behoefte of er is geen resultaat
	1	Het resultaat ligt in de lijn van de behoefte, maar er is nog meer onderzoek nodig
	2	Het resultaat voldoet aan de geformuleerde behoefte
	3	Het resultaat voldoet aan de behoefte, en is in feite veel beter passend of levert meer mogelijkheden op dan voorzien
4. Is het resultaat door gebruikers te begrijpen?	0	Er is geen resultaat of het resultaat is niet te begrijpen
	1	Het resultaat is niet zonder nadere uitleg of onderzoek te begrijpen
	2	Het resultaat is te begrijpen
	3	Het resultaat is te begrijpen en levert meer informatie op dan verwacht

Daadwerkelijk gebruik

5. Is het rapport verspreid onder beleidsmedewerkers en onder personen of instanties buiten het beleid?	0	Het rapport is niet verspreid
	1	Het rapport is alleen verspreid onder direct betrokken beleidsmedewerkers
	2	Het rapport is verspreid onder alle geïnteresseerde en betrokken beleidsmedewerkers
	3	Het rapport is ook buiten de directe beleidsgremia verspreid
6. In welke mate heeft het onderzoek geleid tot discussie bij de leiding van de directie over te voeren beleid?	0	Het resultaat heeft niet tot discussie geleid
	1	Het resultaat heeft tot enige discussie aanleiding gegeven, maar heeft geen rol van betekenis gespeeld
	2	Het resultaat is in de discussie duidelijk meegewogen bij de bepaalde richting voor het beleid
	3	Het resultaat is allesbepalend geweest voor de gekozen beleidsrichting

7. Hebben resultaten ertoe geleid dat beleidskeuzes beter onderbouwd konden worden?	0	De resultaten hebben geen rol gespeeld bij de onderbouwing van beleidskeuzes
	1	Het resultaat heeft enigszins een rol gespeeld bij de onderbouwing van beleidskeuzes
	2	Het resultaat heeft een duidelijke rol gespeeld bij de gemaakte keuzes
	3	De invloed van het resultaat is allesbepalend geweest voor de beleidskeuze
8. Wordt er in beleidsnota's expliciet verwezen naar het resultaat, of zijn onderdelen uit het onderzoek opgenomen in beleidsnota's?	0	Het resultaat is niet gebruikt in beleidsnota's
	1	Er wordt in beleidsnota's naar het resultaat verwezen, zonder dat er een grote nadruk op ligt
	2	De resultaten worden duidelijk in beleidsnota's gebruikt
	3	Het resultaat vormt het allesbepalende element in beleidsnota's
9. Zijn resultaten ingebracht in overleggen met externen of zijn resultaten besproken in het Parlement?	0	De resultaten hebben geen rol gespeeld in overleg met derden
	1	De resultaten zijn besproken met derden, maar hebben in de discussies geen grote rol gespeeld
	2	De resultaten zijn besproken en hebben de discussie duidelijk beïnvloed
	3	De resultaten hebben een allesbepalende invloed gehad tijdens de discussies met derden
10. Zijn resultaten van het onderzoek herkenbaar in communicatiestappen rondom het beleid?	0	Het resultaat heeft geen invloed
	1	Het resultaat beïnvloed de communicatie enigszins
	2	Het resultaat is bepalend voor de communicatie
	3	Zonder het resultaat is communicatie rondom het beleid niet mogelijk
11. Zijn de conclusies en aanbevelingen scherp, helder en eenduidig?	0	De conclusies zijn niet scherp, helder en eenduidig
	1	De conclusies zijn matig toegankelijk
	2	De conclusies zijn goed toegankelijk
	3	De conclusies zijn voor elke relevante betrokkene uitstekend te begrijpen

Voor bepaalde typen onderzoek kunnen aanvullend ook enkele meer toegespitste vragen worden gesteld. Deze zijn hieronder weergegeven:

Onderzoek voor instrumentontwikkeling

12. Heeft het onderzoek geleid tot aanpassing van keuzes t.a.v. in te zetten instrumentarium?	0	Het rapport heeft geen enkele invloed gehad
	1	Het resultaat heeft de keuze voor instrumenten beïnvloed
	2	Het resultaat heeft de keuze van instrumenten bepaald
	3	Het resultaat is allesbepalend geweest in de keuze van instrumenten
13. Geeft het onderzoek inzicht in het draagvlak voor het instrumentarium?	0	Het resultaat geeft geen enkel inzicht
	1	Het resultaat geeft enig inzicht in het draagvlak
	2	Het resultaat schetst een duidelijk beeld van het draagvlak
	3	Het resultaat heeft het draagvlak voor het instrumentarium zelf positief beïnvloed

Onderzoek naar vormgeving van instrumenten

14. Zijn normen rechtstreeks gebaseerd op het onderzoeksresultaat?	0	Normen zijn niet gebaseerd op het resultaat
	1	Het resultaat heeft enige invloed gehad op de normen
	2	De normen zijn duidelijk gebaseerd op het resultaat
	3	Het resultaat is allesbepalend geweest voor de vaststelling van de normen
15. Vormen de resultaten van het onderzoek noodzakelijke voorwaarde voor opstelling van normen?	0	Het onderzoek heeft geen relevantie voor de vaststelling van normen
	1	Het resultaat is noodzakelijk geweest voor het opstellen van normen
	2	Zonder het resultaat was het aanzienlijk moeilijker geweest de normen vast te stellen
	3	Het resultaat is absoluut onontbeerlijk geweest voor de vaststelling van de normen, zonder dat zou het onmogelijk geweest zijn normen vast te stellen.

Onderzoek naar vormgeving van instrumenten: juridisch instrumentarium

16. Zijn resultaten van het onderzoek herkenbaar in toelichtingen bij bijvoorbeeld wet- en regelgeving?	0	Er wordt niet aan het resultaat gerefereerd
	1	Het resultaat wordt genoemd in de toelichtingen
	2	Het resultaat levert belangrijke argumentatie bij de wetgeving
	3	Het resultaat is het bepalende argument voor de wetgeving

Evaluerend onderzoek

17. Heeft het onderzoek geleid tot discussies over de werking van het beleid?	0	Het onderzoek heeft geen enkele discussie opgewekt
	1	Er is enige discussie ontstaan over de werking van het beleid
	2	Het onderzoek heeft een bijdrage geleverd aan de discussie over het beleid
	3	Het onderzoek heeft een belangrijke invloed in de discussie over de werking van het beleid gehad
18. Heeft het onderzoek geleid tot veranderingen (houding en gedrag) bij doelgroepen?	0	Het onderzoek heeft geen enkele invloed op houding en gedrag bij doelgroepen gehad
	1	Het onderzoek heeft houding en gedrag van doelgroepen enigszins beïnvloed
	2	Het onderzoek heeft aanleiding gegeven tot verandering van houding en gedrag bij doelgroepen
	3	Het onderzoek heeft houding en gedrag van doelgroepen duidelijk veranderd
19. Hebben de resultaten een onderbouwing gegeven van de keuzes voor wijziging van beleid?	0	De resultaten hebben de keuzes voor beleidswijziging op geen enkele wijze beïnvloed
	1	Er is enige invloed van de resultaten merkbaar
	2	De resultaten hebben de keuzes voor beleidswijziging beïnvloed
	3	De resultaten hebben een cruciale rol gespeeld bij de te nemen keuzes voor het wijzigen van beleid

5 De beoordeling van de scores

Om aan de hand van de vragenlijsten onderzoek te kunnen beoordelen, is het eigenlijk niet voldoende scores op te tellen. Het belang dat er aan een specifieke score moet worden gehecht, kan namelijk wel eens afhankelijk zijn van de aard van het onderzoek. De score zou derhalve beter kunnen worden gebruikt om te beoordelen in hoeverre er al of niet nadere besluitvorming over continuering, aanpassing of beëindiging van onderzoek plaats zou moeten vinden. Het is ook mogelijk, dat de discussie om tot deze besluitvorming te komen, er toe kan leiden, dat onderzoek voorlopig, of onder bepaalde voorwaarden wordt gecontinueerd.

Een manier om met de scores volgens deze vragenlijst om te gaan, wordt hieronder beschreven.

Voorbeeld van beoordeling van de scores:

De antwoorden die bij elke vraag zijn gegeven, zijn altijd min of meer volgens het volgende stramien opgebouwd:

- Score 0: het betreft onderzoek dat volstrekt onvoldoende is
- Score 1: het betreft onderzoek van matige kwaliteit
- Score 2: het betreft onderzoek dat voldoende functioneert
- Score 3: het betreft onderzoek van uitstekende kwaliteit

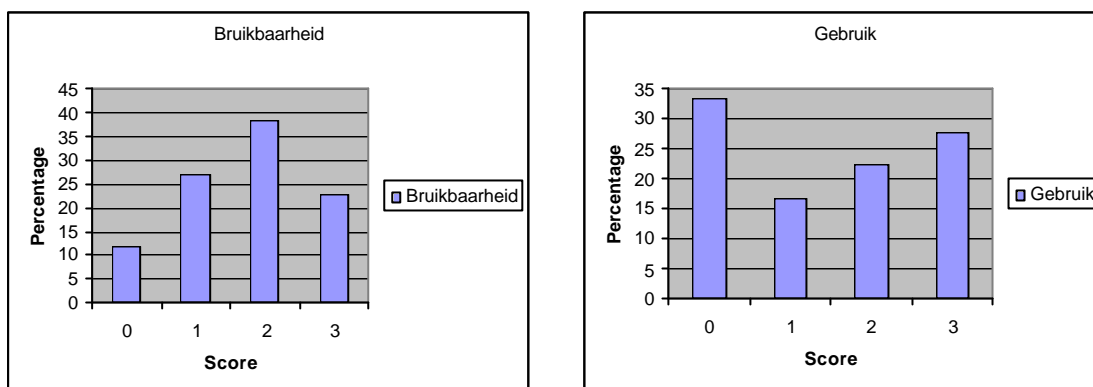
Een bepaald onderzoek zou uiteraard in principe zo min mogelijk 0 moeten scoren. Hoe vaker 0 in de scorelijst voorkomt, hoe onwenselijker. De vraag is nu, waar de grens moet worden gelegd waarop het onacceptabel is om onderzoek ongewijzigd door te laten gaan. Deels is dat afhankelijk van de vragen waarvoor de score 0 wordt gegeven, en deels hangt het af van het aantal hoge scores (2, maar vooral 3) dat er tegenover staat. Toch zou een maximale acceptabele 0-score heel behulpzaam zijn. Deze zou bijvoorbeeld de volgende kunnen zijn: als een project of programma meer dan 25 % (het percentage dat zou volgen als random antwoorden op de vragen zou worden gegeven) 0-scores heeft, zou het zeker moeten worden bijgesteld of afgeblazen.

De andere 3 scores zouden in veel gevallen tot discussie over al dan niet voortzetten en de wijze waarop kunnen leiden. Ook hier kan een soort vuistregel worden gehanteerd, bijvoorbeeld: als een project of programma meer dan 33 % score 3 heeft, kan het in principe ongewijzigd voortgezet worden. Als de score meer dan 33 % 2 is, kan voortzetting ook, maar moet aan de hand van de overige scores bekeken worden of aanpassing nodig is. Bij meer dan 33 % scores 1 is doorgaan afhankelijk van de mogelijkheid om aanpassingen aan het project of programma te doen.

Deze wijze van scoren kan er theoretisch toe leiden, dat een project of programma zowel 33 % of meer score 3, als 25 % of meer score 0 heeft. Het is ook mogelijk dat een programma of project 33 % scoort voor zowel 1, 2 als 3. Dat is geen feitelijk probleem: als de score uitgesproken is, kan er direct op worden besloten, zoals gezegd, in alle andere gevallen zou de vragenlijst tot discussie aanleiding moeten zijn.

Een goede visuele vorm waarin de scores zichtbaar gemaakt zouden kunnen worden, is een kolomfiguur. Voor zowel bruikbaarheid als gebruik kan voor elk programma, dan wel project zo'n figuur worden gemaakt. In één oogopslag is dan een globale indruk van het programma of het project te zien. In de meest ideale vorm zouden beoordelaars de vragen via een eenvoudig computerprogramma, eventueel on-line,

kunnen invullen, waarna een figuur automatisch wordt samengesteld. In figuur 4 is een voorbeeld gegeven van de beoordeling van een fictief programma.

Figuur 4. Voorbeelden van beoordelingsfiguren voor bruikbaarheid en gebruik van een onderzoeksprogramma.

6 Een beheerprotocol voor de vragenlijsten

Om de vragenlijsten te kunnen toepassen, is het noodzakelijk afspraken te maken over het beheer en de praktijk van het gebruik van de lijsten. Vastgesteld zal moeten worden wie de vragenlijsten beheert, dat wil zeggen wie er voor zorgt dat de vragenlijsten ook daadwerkelijk worden ingevuld, door wie ze ingevuld moeten worden, en door wie en op welke wijze ze beoordeeld moeten worden. Tevens is het nodig vast te leggen met welke frequentie één en ander dient te geschieden.

Ook is noodzakelijk af te spreken op welk niveau de vragenlijsten gebruikt gaan worden. LNV maakt afspraken met onderzoeksinstellingen over programma's, waarbinnen meerdere, onderling min of meer samenhangende, projecten opereren. De mate van samenhang tussen projecten binnen een programma kan echter nogal verschillen. Er is een trend naar het aangaan van steeds grotere en meer geïntegreerde programma's, hetgeen zonder twijfel tot gevolg heeft, dat de samenhang tussen projecten binnen programma's afneemt. In principe zijn de vragenlijsten te gebruiken op zowel projectniveau als op programmaniveau. Van belang is: wie besluit op welk niveau de lijst wordt ingezet?

6.1 Het beheer van de vragenlijsten

De vragenlijsten moeten onder meer worden gebruikt om een verantwoording te kunnen geven van het door LNV in onderzoek geïnvesteerde geld in relatie tot het resultaat van dat onderzoek. Dit betekent, dat de directie die met het beheer van deze financiën is belast, de Directie Wetenschap en Kennisoverdracht, in ieder geval een belangrijke rol in het beheer dient te spelen. De resultaten van de vragenlijsten moeten in ieder geval door DWK worden ontvangen, eventueel met een voorberekt advies. DWK dient ook de uitgifte van de vragenlijsten aan te sturen. Het feitelijke administratieve beheer ervan zou eventueel kunnen worden gedaan door bijvoorbeeld DLO-centraal, dat nu ook het administratieve beheer doet van de jaarlijkse beoordelingsformulieren. De beleidsdirecties zouden in principe elk voor hun "eigen" onderzoeksprogramma's de vragenlijsten kunnen beheren. De aansturing vanuit DWK is dan echter waarschijnlijk wel ingewikkelder. Ook de aansluiting met de door DLO-Centraal beheerde website waarop alle informatie over alle programma's bijeen wordt gebracht, wordt dan moeilijker.

Op dit moment bestaat er voor het onderzoek een begeleidingsstructuur, waarin voor elk programma een begeleidingsgroep met enige regelmaat bijeen komt. De groep komt in het begin van het jaar, meestal in februari, bijeen om de resultaten te beoordelen van het onderzoek in het voorgaande jaar. In september komt de groep wederom bijeen om het werkplan voor het jaar daaraanvolgend te beoordelen. De begeleidingsgroepen geven in de meeste gevallen een inhoudelijk oordeel. Het lijkt logisch om met het gebruik van de vragenlijsten bij dit patroon aan te sluiten. Voor lopend onderzoek kan dan het beste aangesloten worden bij de eerste vergadering in het jaar, wanneer teruggekeken wordt op het afgelopen jaar. Bij onderzoek dat nog moet beginnen, of bij projecten binnen programma's die nog beginnen moeten, lijkt het het meest voor de hand te liggen om aan te sluiten bij de zgn. ex-ante toetsing, respectievelijk de septembervergadering. In dit stadium zijn de vragenlijsten voor **bruikbaarheid** relevant.

De lijst voor het **gebruik** is uiteraard meer van toepassing voor onderzoek dat al is afgelopen en waarvan de resultaten (al of niet) gebruikt worden. Deze vragenlijst zou het beste kunnen meelopen met de zgn. ex-post beoordeling. Eventueel zou hiervoor een tijdstip later, bijvoorbeeld een half jaar tot een jaar na afloop van het onderzoek en beschikbaar komen van de resultaten, kunnen worden genomen, omdat dan beter is te zien of de resultaten daadwerkelijk gebruikt worden voor het doel waarvoor ze zijn geproduceerd.

6.2 Wie vullen de lijsten in?

In de huidige begeleidingsstructuur van door LNV geëntameerd onderzoek, staat een betrokken beleidsmedewerker van een relevante beleidsdirectie aan het hoofd van de begeleidingsgroep, althans als het onderzoek betreft waarvoor LNV zich als gebruiker positioneert. Hij/zij wordt geassisteerd door een secretaris. Deze is afkomstig van het Expertisecentrum LNV. De secretaris heeft de rol van coördinator van de bijeenkomsten van de begeleidingsgroep en van alle beoordelingsprotocollen rondom programma's. De programmaleider is afkomstig van het onderzoeksinstituut dat het programma uitvoert, en is tenslotte verantwoordelijk voor de logistiek rondom de vergaderingen van de begeleidingsgroep en voor de verslaglegging.

Met het beheer van de vragenlijsten kan hierbij worden aangesloten. Het ligt het meest voor de hand, dat de voorzitter van de begeleidingscommissie, of op zijn verzoek een terzake deskundige beleidsmedewerker de vragenlijst invult samen met de programmaleider. Wanneer een andere beleidsmedewerker dan de voorzitter van de begeleidingscommissie wordt gevraagd de lijst mee in te vullen, dan moet die uiteraard wel op de hoogte zijn van de inhoud van het onderzoek.

De secretaris van de begeleidingsgroep zou aangewezen zijn om het invullen van de lijsten in gang te zetten. Dit zou kunnen gebeuren voorafgaand aan de vergadering van de begeleidingsgroep. De ingevulde lijst zou dan nog ter verifiëring en mogelijk ter discussie kunnen worden voorgelegd aan de begeleidingscommissie. Dit veronderstelt overigens wel enig inzicht in de beleidsachtergronden bij de leden van de begeleidingscommissie.

Het is de vraag of de secretaris zelf betrokken zou moeten zijn bij het vormen van het oordeel over het programma. Het gaat er immers juist om de beleidsmedewerker te prikkelen zich een beeld over het onderzoek te vormen. Als de secretaris daarin een rol gaat spelen is het risico aanwezig dat die rol overwegend gaat worden. Wel lijkt het nuttig dat de secretaris zich een oordeel vormt over de reeds ingevulde lijst en eventueel daarbij nog zijn/haar opmerkingen toevoegt.

De voorzitter, de secretaris en de programmaleider zijn de aangewezen personen om te besluiten of de vragenlijsten kunnen worden gebruikt op het niveau van het programma als geheel, of op het niveau van projecten binnen het programma. Deze zijn immers goed op de hoogte van de inhoud en samenhang in het programma.

De vragenlijsten zouden per programma of project eenmaal per jaar ingevuld kunnen worden. De frequentie van de reguliere begeleidingsgroepen (tweemaal per jaar) is voldoende om de inhoudelijke koers van het onderzoek te bewaken. De beleidstoets met behulp van deze vragenlijsten is niet vaker nodig.

7 Discussie

Belangrijk bij elk beginnend onderzoek is een deugdelijke vraagarticulatie. Het beleid moet enerzijds de vraag die men wil stellen aan het onderzoek goed kunnen formuleren, en het onderzoek dient anderzijds veel tijd en aandacht te schenken aan de interpretatie van de vraag vanuit het beleid. Het is uitermate belangrijk dat beide goed op elkaar zijn afgestemd. Als dat niet zo is, dan begint het onderzoek al vanuit een verkeerd uitgangspunt. De vraagarticulatie is geen onderwerp van dit project en wordt daarom niet uitputtend in dit rapport besproken. Daarvoor lopen op dit moment andere trajecten (Ministerie van LNV. DWK, 2002c). Wel moet worden gerealiseerd, dat de vraagarticulatie en de daaropvolgende kwaliteitsbewaking alles met elkaar te maken hebben. De in dit rapport weergegeven vragenlijsten zijn er met name op gericht eventuele discrepanties tussen de vraag vanuit het beleid en het onderzoek dat daarop antwoord moet geven te signaleren. Het is juist die afstemming die hier wordt getracht in beeld te brengen, en die in sterke mate de rechtvaardiging geeft voor de door LNV gedane investering.

In relatie tot het bovenstaande kunnen programmaleiders en projectleiders de vragenlijsten ook gebruiken als checks voor hun programma of project. Wanneer ze maar willen zouden ze de vragenlijsten langs het lopende onderzoek kunnen leggen, om zodoende te kunnen beoordelen of de afstemming nog steeds naar wens is. Dit vereist dat de programmaleider of projectleider dan ook inzicht heeft in wat het beleid van het onderzoek verwacht. Met andere woorden, het gebruik van de vragenlijsten als permanent evaluatie-instrument kan de programma- en projectleiders voor de wensen van het beleid scherpen, zeker op die punten waarop bij een evaluatie slecht is gescoord.

Belangrijke nevensdoel van de vragenlijsten is het bevorderen van de communicatie tussen het beleid en het onderzoek. De vragen zouden moeten prikkelen tot discussie over de koers van het onderzoek die vanuit het beleid van belang is. Voor communicatie is tijd nodig. De vragenlijsten lijken lang, en soms gedetailleerd, maar in het kader van de communicatie die moet worden bevorderd zou die tijd genomen moeten worden.

In principe zou het mogelijk moeten zijn met een betrekkelijk kleine groep (de voorzitter van de begeleidingscommissie, een betrokken beleidsmedewerker, de programmaleider, eventueel de secretaris) de lijsten in betrekkelijk korte tijd, 10 tot 30 minuten, in te vullen. Als dat niet lukt, en de meningen blijken uiteen te lopen, dan is er dus zeker alle aanleiding om indringend de discussie aan te gaan over de koers en inhoud van het onderzoek.

De Directie Wetenschap en Kennisoverdracht heeft een aantal formats ontworpen voor de beoordeling van onderzoek. Te onderscheiden zijn:

- Een format voor ex-ante-evaluatie, in te vullen voordat een programma start,
- Een format voor beoordeling van het werkplan, jaarlijks (rond oktober) in te vullen door de begeleidingsgroep,
- Een format voor beoordeling van het resultaat, jaarlijks (rond april) in te vullen door de begeleidingsgroep,
- Een format voor ex-post-evaluatie, in te vullen na afronding van een programma.

Het is niet de bedoeling dat deze vragenlijsten deze formats gaan vervangen. De bedoeling van deze vragenlijsten is iets anders dan die van de genoemde formats. De ervaring leert, dat begeleidingscommissies meestal kijken naar meer dan alleen de

beleidsmatige relevantie. De commissies kijken sterk naar de wetenschappelijke inhoud en kwaliteit, naar de output etc. Ook wordt wel gekeken naar de adequate inzet van middelen en mensen. De begeleidingscommissies zijn meestal zo samengesteld, dat met name deze inhoudelijke aspecten ook de aandacht krijgen. De commissies zijn niet ongevoelig voor de bruikbaarheid, het gebruik en de doorwerking van het onderzoek, integendeel, vaak is er een duidelijke praktische inslag in de commissies merkbaar, maar de verantwoording voor de relatie tussen wat het beleid beoogd heeft en wat het onderzoek oplevert, ligt in de eerste plaats bij het beleid. De vragenlijst kan dan ook als een aanvulling worden gezien op de formats, en beoogt veel meer de rechtstreekse relatie tussen onderzoek en beleid te versterken. Waar de aandacht bij de commissies niet uitsluitend, maar wel voor een belangrijk deel, gericht is op wetenschappelijke merites van programma's en wat daaromheen hangt, is de bedoeling van deze vragenlijst uiteindelijk vooral het verantwoorden van het ingezette geld. Dit vereist een grote betrokkenheid van het beleid bij het onderzoek.

Het aantal vragen lijkt wat groot, en dat zou een belemmering kunnen zijn voor de bereidheid van beleidsmedewerkers om de vragenlijst in te vullen. Om die bereidheid te vergroten, moet het de beleidsmedewerkers zo makkelijk mogelijk worden gemaakt. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door de vragenlijst als een elektronische enquête in te richten. De betrokken beleidsmensen zouden dan de vragenlijst per E-mail kunnen krijgen aangeleverd, met het verzoek deze in te vullen en terug te sturen. Eventueel kan, zoals in hoofdstuk 5 gesuggereerd, ook gedacht worden aan een mogelijkheid tot invullen via internet. De vragenlijst zou als een programma moeten worden uitgevoerd, waardoor automatisch de beoordelingsfiguren worden gegenereerd, ook als meerdere beoordelaars de vragen beantwoorden. Er zijn diverse modellen voor dergelijke elektronische enquêtes beschikbaar, die betrekkelijk eenvoudig voor dit doel geschikt gemaakt zouden moeten kunnen worden.

Literatuur

1. Cox, D.O., M.G.G. Neven en C.M. Volker, 2001. *Gammakennis voor de Groene Ruimte. Evaluatie van onderzoeksprogramma 314, Mens en draagvlak in de Groene Ruimte*. Alterra-rapport 239.
2. Glaser, E., T.E. Backer, E. Chouinard, M. Lewin, H.L. Ross en G. Watson, 1974. *Proposed Research Utilization System for SRS. In: Havelock, Ideal systems for research utilization: four alternatives, Center for Research and Utilization of Scientific Knowledge (CRUSK), Institute for Social Research, University of Michigan, Ann Arbor*.
3. Groot, Steven de, David Postma en Dianne van der Elzen, 2003. *Doorwerking van kennis in beleidsprocessen*. Landbouw-Economisch Instituut. In voorbereiding.
4. Havelock, R.G., 1974. *Ideal systems for research utilization: four alternatives, Appendix B. Center for Research and Utilization of Scientific Knowledge (CRUSK), Institute for Social Research, University of Michigan, Ann Arbor*.
5. K+V organisatie adviesbureau bv, 2001. *Eindrapport Audit gebruik onderzoek in beleid. Ministerie van VROM, DG Milieubeheer*.
6. Ministerie van LNV, Bestuursraad. 2000. *Impuls voor vernieuwing – organisatieontwikkeling bij LNV*.
7. Ministerie van LNV. 2002a. *Regeling prestatiegegevens en evaluatieonderzoek LNV*.
8. Ministerie van LNV. DWK. 2002b. *DWK en de begeleiding van DLO-onderzoek. Versie 6*
9. Ministerie van LNV. DWK. 2002c. *De vraag, daar draait het om. Van beleid naar kennis dat doe je zo! Vraagarticulatie*.
10. STW (2002). Technologiestichting STW. *Utiliteitsrapport 2002*. Utrecht.
11. Oijen, P.M.M. van, I.Th.M. Snellen, J.M. van Westerlaak, 1984. *Ambtenaren en onderzoekers; Samenwerking tussen onderzoek en beleid*. Voorlichtingsdienst Wetenschapsbeleid, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.
12. Overbeek, Greet, 1999. *Van onderzoek naar beleid. Evaluatie DLO-onderzoeksprogramma 248, Economische aspecten ontwikkeling van het landelijk gebied*. LEI-DLO.
13. Wamelink, F.J.M. en J.B. Spaapen, 1999. *De evaluatie van Universitair onderzoek. Methodiek voor het incorporeren van maatschappelijke waarde van onderzoek*. NRLO-Rapport nr. 99/12
14. Weis, C.H., 2001. *Gebruik van onderzoek*. Facta (juni). (Interview door J. Maenhout).

Bijlage

Gebruiskriteria van belang voor potentiële gebruikers¹ Een uitwerking van het begrip bruikbaarheid

- 1. Geloofwaardig**
Gebaseerd op de degelijkheid van het onderzoeksmateriaal, welke bepalend is voor de waarde van de onderzoeksresultaten, of de waardering die gegeven wordt door gerespecteerd personen of instituten.
- 2. Waarneembaar**
De mogelijkheid voor potentiële gebruikers een demonstratie te zien van de vernieuwing, of om de resultaten toegepast te zien in de praktijk.
- 3. Relevantie**
Relevant voor het oplossen van een (groot) probleem van een groot aantal mensen, of belangrijke mensen.
- 4. Relatief voordeel**
Het voordeel ten opzichte van bestaande praktijken. De overtuiging dat de vernieuwing meer dan opweegt tegen de (aanzienlijke) inspanning die gepaard gaat met de verandering.
- 5. Eenvoud**
Het gemak waarmee de verandering wordt begrepen en kan worden toegepast, gecontrasteerd met de moeilijkheden om het operationeel te maken of toegepast kan worden in een ander omgeving.
- 6. Verenigbaar**
Verenigbaar met de eerdere, c.q. bestaand waarden, normen, procedures en mogelijkheden van de potentiële gebruikers.
- 7. Uitproberen, opsplitsen, ongedaan maken**
De mogelijkheid om de resultaten op kleine schaal stap voor stap uit te proberen, waarbij gemakkelijk teruggekeerd kan worden naar de oorspronkelijke situatie. *De eerste proefneming met een nieuwe aanpak dient gepaard te gaan met de grootst mogelijke kans op succes, ook al is het slechts op kleine schaal, om de continuïteit ervan te waarborgen.*

¹ Glaser et al (1974).